

AL MEER DAN 50 JAAR

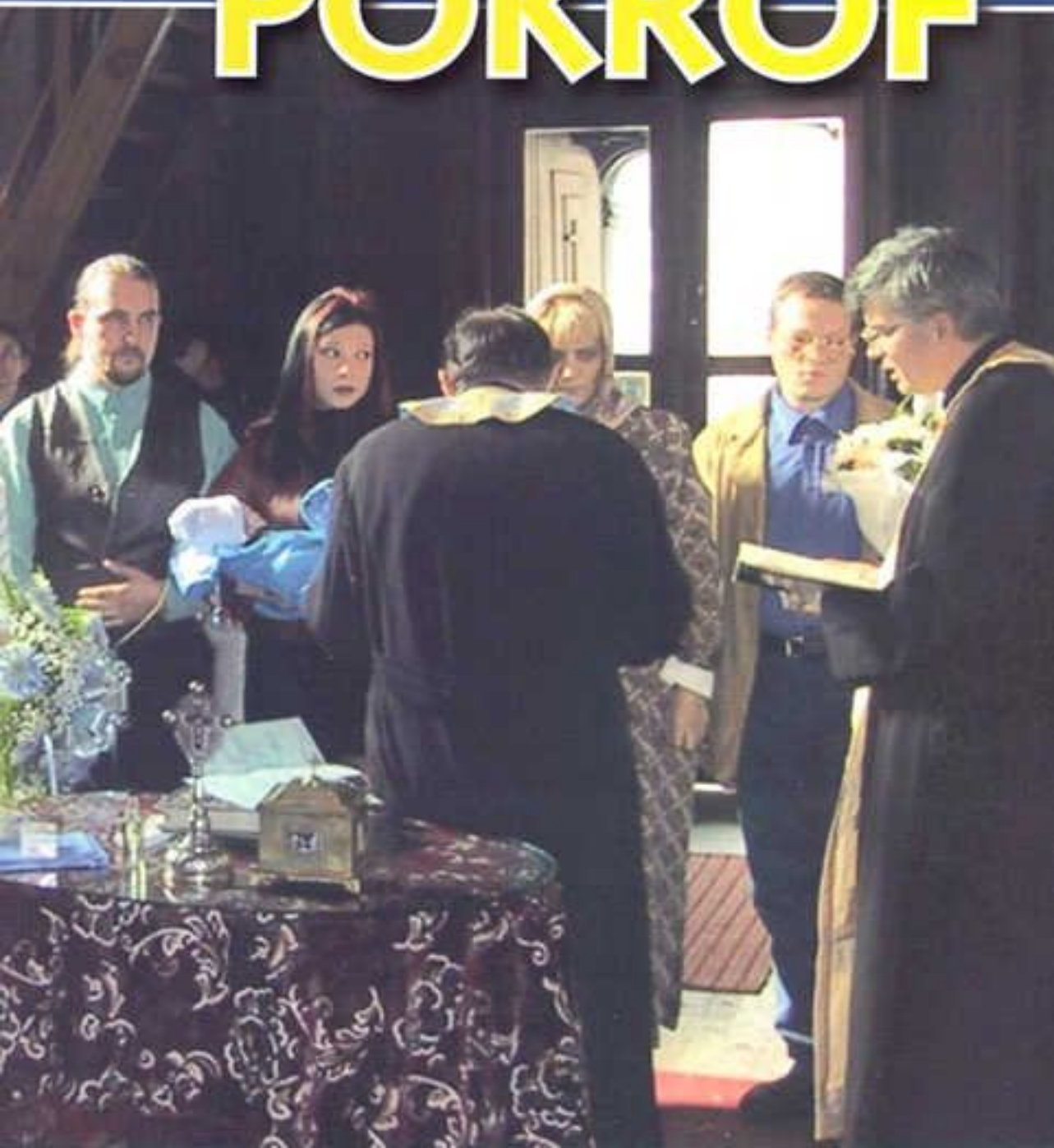
JAARGANG 51

NUMMER 1

JANUARI-FEBRUARI 2004

OOSTERSE CHRISTENEN, KERKEN EN CULTUREN

POKROF

Rondom 'Maslenitsa' oftewel de 'Boterweek'

De vastenavond in Rusland

De haast uitzichtloze strenge winter roept bij Russen soms twijfel op of de lente nog wel ooit zal aanbreken. Kan er nog wel een einde komen aan de grauwe dagen en lange koude nachten? Aan de dagelijkse ongemakken door sneeuw, ijs en vorst? En dan, nog voor het aanbreken van de lente, komt de 'Maslenitsa' de 'Boterweek' (maslo = boter), als een geschenk uit de hemel vallen.

Het heidendom vierde in deze periode het afscheid van de winter en de verheerlijking van de ontwakende, steeds krachtiger wordende zon. In de Byzantijnse kerk nadert de voorvasten haar einde om over te gaan in de veertigdagentijd. De week voorafgaande aan de Zondag van het Afscheid van de Zuivel, oftewel Vergevingszondag, wordt de Maslenitsa, de Boterweek, genoemd. Men eet in deze week onvoorstelbare hoeveelheden aan blini's, kleine goudkleurig ronde flensjes, die de ontwakende gouden zon symboliseren.

De Voorvasten

De Byzantijnse Kerk kent verschillende tijden en dagen waar

op gevast wordt. Alle woensdagen en vrijdagen, de tijd voor Kerstmis, voor Pasen (deze tijd wordt afgesloten op Palmzondag, de tiende zondag in de cyclus), de Goede Week, de tijd voor het feest van Petrus en Paulus (29 juni) en de tijd van 1 tot 15 augustus (Ontslapen der Moeder Gods, red.). In de kloosters wordt streng gevast. De leken houden zich aan de vastentijd voor Kerstmis en Pasen; de andere tijden nemen zij overwendend iets gemakkelijker op.

De Voorvasten begint op de tiende zondag voor Pasen. De vier zondagen van de Voorvasten dragen de naam, afgeleid van het evangelie of het gebruik, behorend bij die zondag. Achtereen-

volgens: de Zondag van de Tollenaar en de Farizeeër, de Zondag van de Verloren Zoon, de Zondag van het Oordeel en het Afscheid van het Vlees en de Zondag van het Afscheid van de Zuivel, tevens Vergevingszondag. Wat onderscheidt de Voorvasten van de Grote Vasten oftewel de Veertigdagentijd?

De Voorvasten bereidt de gelovigen voor op de Veertigdagentijd (Jezus bracht veertig dagen bidend en vastend door in de woestijn). Het schiept de gelegenheid om langzaam in te groeien in de gezindheid tot vasten en het zichzelf aanscherpen tot nederigheid. Het evangelie van de tollenaar en de farizeeër nodigt daartoe uit. De tollenaar vraagt: 'Heer, wees mij zondaar genadig'. In de parabel keert de verloren zoon berooid terug naar zijn vader, nadat hij zijn vooraf opgevraagd erfdeel heeft verkwanseld. Zijn vader ontvangt hem met open armen en richt een feest-

De ingrediënten voor het zelf bakken van blini's en het resultaat.

maal aan. Geen verwijt, alleen maar blijdschap om zijn terugkeer. De menselijke beperkingen komen scherp in beeld en worden in deze tijd op de proef gesteld. Wie kan zich zo grootmoedig en nederig opstellen? Zichzelf en gevoelens wegcijferen? De parabel toont dat de barmhartige Vader er onvoorwaardelijk zal zijn. Maar men moet zelf die stap naar Hem zetten.

Op de derde zondag van de Voorvasten worden stevige maaltijden met vlees bereid voor familie en vrienden. Op het menu staan vleessalades, borsjtj (bietensoep met rundvlees), piroski en koelebjaka (kleine en grote vleespasteien), een soort biefstuk tartaar met veel bospaddestoelen, tomaten, komkommer, verse dille en veel fruit. De tafel is een feest voor het oog! Dan volgt de Boterweek die uitmond in het afscheid van de zuivel; de vierde zondag van de voorvasten.

De Boterweek

In de Boterweek vormen eieren, kaas, boter, olie, crème, zure room (smetana), bospaddestoelen, vis en kaviaar de belangrijkste ingrediënten voor de gerechten. De Boterweek is in folkloristisch opzicht een sprankelend licht in de duisternis. Het plezier verdrijft zaarmoedigheid.

Elke dag heeft een eigen thema. Op maandag beginnen de jongens 's morgens vroeg aan het bouwen van een sneeuwstad. Zij oogsten bij voorbaat veel bewondering. Op dinsdag, de vrolijke dag, gaan de mensen de straat op, overal muzikanten; volop blini's, wodka, eigengemaakt bier en kwas*; jongens amuseren de meisjes, kortom: een uiterst vrolijk schilderij. Woensdag is het smuldag. Wanneer men het zich maar enigszins kan permitteren wordt de tafel overladen met heerlijkheden. In speciale gelegenheden worden maaltijden voor mensen met een kleine beurs geserveerd. Donderdag wordt het feest voortgezet, lekker eten en drinken, muziek, dansen en vooral zingen. Het is een topdag. Vrijdag is de schoonmoederdag. De schoonzoon bezoekt zijn schoonmoeder en eet de door haar persoonlijk gebakken blini's. Schoonzusterdag wordt op zaterdag gevierd. Getrouwde vrouwen nodigen de zussen van hun man uit bij hen thuis en eten blini's. Zaterdag en zondag wordt de climax van het feest bereikt. Er vindt op straat een soort carnaval plaats. Vooral in de steden spelen in straten en op pleinen brassbands, er staan eettentent en ijstentjes, er wordt drank verkocht, gedanst, gezongen door folkloristisch uitgedoste groepen en er wordt vooral veel lawaai gemaakt. Verschillende keren mocht ik erbij zijn. Het circus draait op volle toeren, theater- en balletvoorstellingen zijn uitverkocht, cafés en restaurants overvol.

Het religieuze aspect is de viering van vergevingszondag. Hoe vreemd het misschien in onze

oren moge klinken; gelovige mensen vragen aan elkaar om vergiffenis, waar zij ook zijn en aan wie dan ook. Het antwoord is: "God zal u vergeven".

Vasten en vergeving

De folklore brengt mensen samen die elkaar niet altijd zo na aan het hart liggen. De schoonzoon bezoekt zijn schoonmoeder, schoonzussen nodigen elkaar uit. Hier raken folklore en religie elkaar. Vergeving vraagt echter iets meer. De orthodoxe visie op vasten legt een zwaar accent op vergeving. De opvatting leeft dat vasten geen enkele zin heeft zonder vergeving. Het lichamelijke vasten duidt op het leveren van een prestatie. Diverse orthodoxe auteurs wijzen dit element hartgrondig af. De orthodoxe bisschop van Rotterdam, Dionysii Loukine, zei eens: "Als je denkt dat je met lichamelijk vasten iets geweldigs doet, hou er dan mee op. Het gaat bovenal om het zuiveren van de geest". Vasten betekent vooral gerechtigheid en rechtvaardigheid boven zelfprestatie. In het perspectief staat de medemens. Het zuiveren van de geest door vergeving te vragen en te vergeven wordt beschouwd als een enorme persoonlijke overwinning. Ieder kent vanuit zijn of haar situatie de zwaarte van een dergelijke stap. De pijn van het zich zwaar gekwetst voelen kan diep ingrijpen in de omgang met elkaar. Vergeven kan misschien voor sommigen nog wel eens ooit, maar vergeten? Nooit! Toch richt men zich vanuit de kerk op het zuiveren, het vrijmaken van de geest op weg naar Pasen. Vergeving ontlast de geest, zui-

vert en maakt mensen ontvankelijk voor het goede. "Tsiestiem tserdsem Tebje Slawietje" (Om U met een zuiver hart te vereren), wordt tijdens de processie, voorafgaande aan de Paasnachtviering, gezongen. Daar richt men zich sterk op.

Zondagen van de vasten

Ook de zondagen van de vasten hebben een naam. De eerste zondag wordt de overwinning der Orthodoxie herdacht, namelijk op het iconoclasme. De iconenstrijd betrof de discussie binnen de Byzantijnse kerk of er wel of geen iconen geschilderd mochten worden en wat hun betekenis is bij de verering van God, Christus en de heiligen. De tweede zondag is gewijd aan Gregorius Palamas, aartsbisschop van Thessaloniki en beroemd kerkvader. De derde zondag staat in het teken van het Heilig en levenschenkend kruis, de vierde zondag betreft de gedachtenis aan Johannes Climacus, een asceet die in de woestijn leefde. Maria van Egypte, een zondares die zich tot het geloof bekeerde, wordt op de vijfde zondag herdacht. Tot slot wordt het Palmzondag. Deze hoort officieel al niet meer tot de zondagen van de vasten.

Op de eerste vijf zondagen wordt de Liturgie van de Heilige Basilius de Grote gevierd. In deze liturgie zijn de gebeden meer uitgebreid dan in de gebruikelijke Liturgie van de Heilige Johannes Chrysostomos. De melodieën tijdens het Eucharistisch hooggebed zijn aangepast. Deze liturgie wordt zacht gezongen; schittert in schoonheid door ingetogen toonzetting.

De grote en Heilige Week volgt op Palmzondag.

In het district Svyblovo, onder de rook van Moskou, was ik op een donderdag in de Boterweek te gast bij bisschop Sergej, samen met een aantal andere genodigden. Zijn tafel was prachtig gedekt met een groot aantal kleurige gerechten; niet in een oogopslag te overzien. Er werd druk gepraat en gelachen totdat de bisschop met de tafelbel elk geluid wist te verstommen. Een hartelijke preek volgde. Met als eerste thema: vergeving. De bisschop vroeg alle aanwezigen hem te vergeven voor alle tekortkomingen, gekend en ongekend. Allen volgden daarna zijn voorbeeld en vroegen elkaar om vergeving. Ofschoon ik bijna niemand echt kende deed ik dapper mee. Je weet maar nooit! De onbaatzuchtige liefde tussen mensen was het tweede thema. Dat werd stevig uitgediept en met voorbeelden geïllustreerd. Het derde thema was het samenzijn en genieten van deze maaltijd, die ons moest sterken in de komende vastentijd. Gelukkig werden daarna pas de enkele honderden blini's binnengebracht, warm, geurig en heerlijk van smaak, wat later gevolgd door nog zo'n zending. Een ware hoorn van overvloed, dit in schrille tegenstelling tot de komende tijd, waarin schraalhans de keukenscepter zal zwaaien.

Frans van den Brand

Tekst en foto's

** Kwas is een gegiste, zure drank. Meestal wordt kwas op straat getapt en gedronken. Op straathoeken staat dan een kleine tankwagen. Wanneer Russische mannen van hun werk komen, drinken ze vaak eerst een glas kwas.*

BLINI'S

Hier het belangrijkste recept van de Boterweek: blini's.

Blini's zijn vergelijkbaar met onze flensjes. Dit is een recept van Tatjana Rogova uit Khimky. Ingrediënten: 250 gram boekweitmeel, een kwart liter melk, 15 gram gist (of gistkorreltjes), 1 ei, 50 gram gesmolten roomboter, een half theelepeltje zout en een theelepeltje suiker. Bereiding: de melk opwarmen, de gist oplossen in de lauwe melk, in de helft van de boekweitmeel een kuiltje maken en daar de in melk opgeloste gist gieten. Vervolgens roeren tot een glad beslag. Ongeveer een uur laten rijzen op een tochtvrije, warme plaats. Daarna het zout, de resterende bloem, een eierdooier (het eiwit bewaren), de gesmolten roomboter toevoegen aan het beslag. Weer een uurtje laten rijzen. Sla het eiwit stijf en roer dat voorzichtig door het beslag. Nog ongeveer een kwartier laten rusten. Bak nu in enkele minuten een in beboterd koekenpannetje (kleinste formaat) kleine, dikke blini's.

Het is gangbaar om iets meer melk te gebruiken en een extra ei. Het beslag is dan vloeibaar. Volg dezelfde bereidingswijze. De blini's zijn nu flinterdun en worden gevuld met jam, honing, smetana, kaviaar, bospaddestoelen, zalm, steur of gestoofde kool. Echt eens proberen! (FvdB)

Het doopsel als poort tot het christelijk leven

In de christelijke traditie is de doop het centrum van het christelijke leven en de basis van alle sacramenten. Met het doopsel is ieder sacrament onlosmakelijk verbonden. Het is de poort waardoor de gelovige binnentreedt in het christelijk leven. Het doopsel zelf is een initiatie tot het leven met Christus. Elke volgende stap binnen de kerkgemeenschap, iedere volgende initiatie, vindt hier zijn oorsprong, of dit nu in catechese is of in sacramenten.

In zijn boek *Of Water and the Spirit* beschrijft de orthodoxe theoloog Alexander Schmemmann hoe men in het vroege christendom deze onlosmakelijke verbinding zag. In de orthodoxe theologie wordt de doop ook wel 'de verlichting' genoemd. Hiermee wordt aangeduid de verlichting door de heilige Geest die op de dopeling neerdaalt, zoals we ook in de Schrift over Jezus lezen (Mk. 1:9-11 en equivalenten in de overige evangeliën).

Sacrament van de verlichting

De heilige Geest doortrekt heel het leven en wezen van de

dopeling. Zo beleefde men dat in de vroeg-christelijke kerk, aldus Schmemmann. De dopeling krijgt een nieuw leven; geen moreler of beter leven ook niet vromer, maar een leven in, met en door Christus: zijn leven, sterven en verrijzen.

Alle sacramenten zijn verbonden met de doop, omdat zij eenvoudig uitdrukking en symbool zijn van het leven in en met Christus. En in alle sacramenten is het de liefde van God, de heilige Geest, die ons geschonken wordt. In de heilige Geest worden we vereend met Gods genade, met Christus' leven en zijn zoonschap, één met hem in de Vader. Dit noemen de Grieken

theosis of deïficatie, de vergoddelijking van de mens, ofwel photismos, de verlichting door de heilige Geest.

Doopsel en charismata

Deze verlichting in het doopsel wordt bezegeld door zalving met het heilig chrisma, het zegel van de heilige Geest. Hierin worden ons drie gaven geschonken, charismata die teruggaan op bijbelse tradities en waarin wij allen het kindschap Gods ontvangen, waardoor wij ook delen in Christus' gaven: de gave van zijn Koningschap, zijn Priesterschap en zijn Profetenambt. Want allen worden wij geroepen een koninklijk, priesterlijk en profetisch volk te zijn (Hand. 2:18, 1 Petr. 2:9, Openb. 1:6). In deze charismata ligt onze roeping en ligt het nieuwe leven dat ons in het doopsel wordt geschonken als kinderen van God.

Het *koningschap* gaat over het aanvaarden van deze gebroken wereld als Gods schepping en

haar herstel door onze toewijding. Deze toewijding komt tot stand door het aanvaarden van onze eigen gebrokenheid en het herstel van deze gebrokenheid door de gave van wijsheid en de gerechtigheid, die ons in de heilige Geest wordt geschonken. Want met wijsheid en recht heeft God de wereld geschapen. In die wijsheid aanvaarden wij deze wereld als Gods schepping en weten wij dat we in deze wereld zijn, maar niet van deze wereld; dat wij geroepen zijn om in wijsheid en gerechtigheid deze wereld te voltooien tot Gods rijk.

Deze toewijding wordt voltooid in het *priesterschap* waarin wij delen met Christus door ons doopsel. De taak van de priester is het heiligen en helen van het mens-zijn door het in verbinding te brengen met Gods werkelijkheid. Door het doopsel zijn wij een priesterlijk volk. Het priesterschap aller gelovigen vindt zijn oorsprong in het priesterschap van Christus, want hierin wordt de mens hersteld en geheiligd in gemeenschap met God. Hierin ligt de roeping tot heiliging van onszelf door ons leven te laten transformeren door de heilige Geest. Dat wil zeggen: Gods liefde in deze wereld werkelijkheid te laten worden door heel ons bestaan; levend vanuit Gods genade en wil. Door te worden waartoe wij geroepen zijn: een tempel van de heilige Geest, een priesterlijk volk om Gods koninkrijk handen en voeten te geven.

In het *profetenambt* zag de vroege christenheid de vervulling van het christelijk leven. De gave van de profetie is de gave

van het luisteren naar Gods lokroep in ons leven. De heilige Geest schenkt ons in de gave van de profetie de gave van het onderscheidingsvermogen om Gods wil, zijn stem, te horen en tegelijk te getuigen van zijn wijsheid en liefde. Zoals voor de profeten in de heilige Schrift geldt het inzicht ook voor de gave van de profetie van alle gedoopten: de profeet zoekt de eenheid met God en van daaruit levend begrijpt en beschouwt de profeet deze wereld. Door deze profetische gave van het onder-

'Gij allen die in Christus zijt gedoopt, hebt u met Christus bekleed', staat er in het Grieks bij deze icoon van Jezus' doop in de Jordaan. De icoon hangt boven de doopvont in de kerk van het Grieks-katholieke klooster Grottaferrata bij Rome. Foto: F. van den Brand.

scheiden van Gods stem worden wij geroepen ons leven en deze wereld gestalte te geven.

Deze drie charismata, de gaven van de heilige Geest door de

chrismazalving, zijn de centrale thema's van het christelijke en kerkelijke leven. Maar worden zij nog begrepen en ervaren door de gelovigen, de gedoopte gemeenschap, de kerk? Schmemmann wijst terecht op een probleem in de huidige kerkelijke praktijk van zowel Oost als West. Het doopsel is los komen te staan van het algemene kerkelijke leven en is van centraal christelijk sacrament geëvolueerd naar een sacrament dat eerder in de familiesfeer dan in de kerkelijke gemeenschap wordt ervaren.

Doop en paasnacht

De vroege christenen zagen de doop als een inlijving in het lichaam van Christus, de Kerk, en daarmee dus als het symbool van een nieuw leven. In de paasnacht werd dit nieuwe leven gevierd, want ook in de dood en verrijzenis van Christus wordt ons nieuw leven geschonken, een nieuw leven met God (1 Petr. 3:21). De doop verenigt ons met dit nieuwe leven van Christus, en dus met zijn dood en verrijzenis. Het is daarom niet vreemd dat de paasnacht bij uitstek de plaats is voor het vieren van de doop. Zoals de liefde van God, de heilige Geest, Christus opwekte tot nieuw leven, zo worden ook wij opgewekt tot nieuw leven door de heilige Geest in de doop. Immers de heilige Geest is de weg naar eenwording met God. De heilige Geest is de bron van eenwording.

Twee symbolen duiden dit nieuwe leven aan: de zalving met het chrisma en de bekleding met het doopkleed. De zalving die ons de charismata schenkt, geeft

de drie fundamenteën van de doop weer. Het doopkleed symboliseert het nieuwe leven met Christus, het kleed van de onsterfelijkheid. Zij besloten het oude doopritueel samen met een andere rite: de intocht.

In de Byzantijnse liturgie wordt de doop besloten met een vreugdedans rond de doopvont. Volgens Schmemmann is de interpretatie dat het hier om louter een vreugdedans gaat, echter niet juist en houdt deze 'dans' verband met de lichtprocessie van de paasnacht. Oorspronkelijk werd de doop in een doophuis buiten de kerk gevierd. Vervolgens trokken de pasgedoopten in een lichtprocessie de kerk binnen, waar de gelovigen de paasnacht vierden. Deze processie van de paasnacht was dus oorspronkelijk de intrede van de pasgedoopten in het verzen lichaam van Christus, de kerkgemeenschap. Bij deze intrede zong men in plaats van het trisagion (H. God, H. Sterke, etc.) de doophymne Gij allen die in Christus zijt gedoopt, hebt u met Christus bekleed (Gal. 3:27).

Dit is nu nog gebruikelijk bij de doop en in de paasnacht. Gedoopt, gezalfd en bekleed met doopkleed traden de pasgedoopten binnen door de hoofdeuropen en namen ze deel aan de eucharistie, die het doopsel en de zalving vervult en bevestigt: in de heilige Geest worden omgevormd tot het lichaam van Christus, tot tempel van de heilige Geest. Na acht dagen (beloken Pasen) legden ze hun doopkleed af, wisten ze het chrisma af en sneden ze een haarlok af als teken van toe-

wijding, klaar om te getuigen van Gods Rijk, want het zegel, de afdruk van de heilige Geest, leeft nu in hen verder.

Al deze symbolen en oude rituelen van de doop duiden op de herschepping van de mens tot Gods kinderen en de opname in het christelijke en kerkelijke leven.

Liturgie van de doop

Door het ontstaan van de zuigelingendoop, door het loskoppelen van de verbinding van de doop met de paasnacht en met

trum van christelijke leven is hier verdwenen. Daarbij komt nog dat veel ouders de doop tegenwoordig zien als iets dat erbij hoort, of als een zegen over het kind. Vooral dit laatste is de keerzijde van dezelfde medaille, want zowel afwassing van erfzonde als zegening houden Gods beschermende genade in. Het aspect van het nieuwe leven in Christus is naar de achtergrond verdwenen.

Een goede doopcatechese die de oorspronkelijke betekenis en context van de doop verdui-

Jezus wordt gedoopt in de Jordaan.

de kerkgemeenschap is de oorspronkelijke context en betekenis verloren gegaan. Daardoor is langzaam de theologische betekenis van de doop komen te liggen bij het afwassen van de erfzonde in plaats van bij de opname in het lichaam van Christus. Verder is men onder invloed van een meer legalistische kerkvisie de doop als een voorwaarde gaan zien tot deelname aan het christelijke en kerkelijke leven, terwijl ze dat leven in zichzelf is. De eigenlijke betekenis van de doop als cen-

delijkt is nodig. Deze moet ook aansluiten bij het gevoel van de ouders die de geboorte van hun kind hebben beleefd als het mooiste dat hun is gegeven. Uitgaande van hun verwondering en dankbaarheid moeten we benadrukken dat het leven een geschenk Gods is, dat God hun kind wil zegenen en beschermen en één wil laten worden met het leven in Christus, opdat het zoals Hij kind van God wordt door de doop. Immers, de stem die uit de hemel klonk bij Jezus' doop,

klinkt ook nu als deze mens gedoopt wordt.

Bovendien zou men tijdens de doop kunnen benadrukken dat de doop geen familie-aangelegenheid is. Deze nadruk zou gelegd kunnen worden door het vieren van een gemeenschappelijke doop of door nog een andere vertegenwoordiging van de parochiegemeenschap in te schakelen dan alleen de voorganger: lectoren, doopwerkgroep, catechisten. Ook het laten gaan staan van de peter en meter bij het uitspreken van de doopintenties en hen zo ook aan te stellen en te zegenen, kan bijdragen tot een nieuw beleven van de doop als centrum van christelijk leven dat boven het gebruikelijke ritueel en familiebanden uitstijgt.

Nieuw leven

In de gehele doopliturgie dient de betekenis van de doop als het nieuwe leven in Christus centraal te staan. Vanuit de Byzantijnse ritus zijn enkele liturgische gebruiken zinvol. Het meest in het oog springende verschil met het westen is de wijze van dopen.

De doop wordt in het gebed van de wijding van het doopwater ook wel het bad der wedergeboorte genoemd. Door de onderdompeling wordt sterker benadrukt dat we in het leven van Christus ondergedompeld worden: de mens die uit het doopwater verrijst, wordt herschapen door Gods Geest (Rom. 6:4; Kol 2:12). De dopeling krijgt een nieuw leven door de heilige Geest in de doop.

Het zegenen van het doopwater tijdens de doopliturgie versterkt

dit aspect nog meer. Door de zegening van het doopwater wordt het water boven zijn gewone betekenis uitgetild. Het wordt geheiligd water, bevrucht door de heilige Geest. Zo wordt de levenschenkende betekenis van het water verbonden met de levenschenkende kracht van Gods Geest. Het wordt toegewijd aan God. Het gebed bij de wijding van het doopwater in de Byzantijnse liturgie heeft evenals het eucharistische gebed een epicletisch karakter*. Evenals de eucharistische gaven wordt het water tot bron van Gods Geest, tot een bad van wedergeboorte; vruchtwater van de heilige Geest. In de wijdingsteksten bidden wij over "vernieuwing uit de Geest, de gave uw kind te zijn, kiem tot onvergankelijkheid, tot bron van leven." Wij bidden: "geef dat zij die erin worden gedoopt er als een nieuw schepsel uitkomen; naar het beeld van hun Schepster. Door de doop worden zij één met U naar het beeld van uw dood; mogen zij U ook volgen in de verrijzenis. Moge zij door de gave van de heilige Geest uitgroeien in welgevallen bij U." Hier wordt de essentie van de doop tot uitdrukking gebracht en het is daarom goed deze bij iedere doop te herhalen. Dit alles wordt bevestigd in de riten die volgen: de zalving met het chrisma, het doopkleed, de doopkaars. Centraal staat dat de doop ons verbindt in een leven toegewijd aan God door de heilige Geest in Christus.

Ton Sip

** Epiclese: aanroeping (van de heilige Geest). red.*

CURSUS BYZANTIJNSE LITURGIE 2004

**'Verheerlijk, mijn ziel, de Heer'
Getijdengebed en Paascyclus**

Na de succesvolle cursusavonden over Byzantijnse liturgie in 2003 verzorgen vader Ton Sip en Leo van Leijsen opnieuw een serie bijeenkomsten over de Byzantijnse liturgie. Ton Sip is priester van de Byzantijnse ritus. Leo van Leijsen is medewerker Oosterse Kerken bij de Katholieke Vereniging voor Oecumene.

In drie cursusavonden wordt het Byzantijnse getijdengebed (Vespers, Metten en Kleine Uren) behandeld. Vanuit de theorie én de praktijk worden bijzondere vormen van het getijdengebed in de Paascyclus nader bekeken: de Liturgie van de Voorafgewijde Gaven, de Goede Vrijdag-dienst, en de Paasnacht.

De cursus is te volgen onafhankelijk van deelname aan de liturgiecursus van 2003 (maart-april 2003).

Voor verdere informatie: Leo van Leijsen, tel. 073-6136471.

Data: de bijeenkomsten vinden plaats op de dinsdagavonden 2 maart, 16 maart en 30 maart van 20:00 uur tot 22:00 uur.

Lokatie: Walpoort 12, het kantoor CDA Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch. Ontvangst met koffie/thee vanaf 19.30 uur.

Kosten: € 20,00 (exclusief cursusmateriaal).

Inschrijving is mogelijk tot 25 februari 2004 en geschiedt uitsluitend door overmaking van het verschuldigde cursusgeld op postbanknummer 801919 ten name van Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willbrord, Walpoort 10, 5211 DK 's-Hertogenbosch, o.v.v. Liturgiecursus.

De Koptische dienst van de wijding van het doopwater herinnert aan de structuur van een oosterse eucharistieviering, met diaconale litanieën, schriftlezingen en een dialoog tussen priester en gelovigen zoals die ook aan het begin van het eucharistisch gebed plaatsvindt ('Verheft uw harten', 'We zijn met ons hart bij de Heer'). De priester giet eerst gezegende olie in de vorm van een kruis in het doopwater onder aanroeping van de drie-een God. Later in de dienst neemt de priester 'het heilig Oliesel van Ghalilaoon (olie van vreugde)*' en giet driemaal een gedeelte ervan in de doopvont in de vorm van het kruis om het water te heiligen, terwijl hij bidt voor de dopelingen en dat 'door dit water en deze olie alle boze machten vernietigd mogen worden'. Dan beademt de priester driemaal het water in de vorm van het kruis, terwijl hij God vraagt het water en de olie te heiligen. Daarna maakt de priester onder gebed driemaal het teken van het kruis over het water. Er volgen nieuwe gebeden in een dialoog tussen priester, diaken en gelovigen, waarbij de priester over het water het gebed hiernaast bidt. Na dit gebed bekruipt de priester het water driemaal met het kruis, wederom onder een lang gebed. Hierna bidden de gelovigen het Onze Vader. Dan neemt de priester de heilige Olie (Myroen) en giet daarvan driemaal een gedeelte in de doopvont. Hij doet dit in de vorm van het kruis om het water te heiligen in de naam van God drie-een. Na psalmgebed volgt de doop door onderdompeling.

**Bewoordingen uit de wijding van het doopwater volgens de vertaling van de Koptisch-orthodoxe Kerk van de H. Maagd Maria in Amsterdam, met dank aan haar priester, aboena Arsanius El-Baramoussi. De teksten en andere citaten hier zijn - soms met een lichte wijziging in spelling of stijl - genomen uit deze vertaling.*

*Koptisch gebouw in Egypte.
Foto: L. van Leijssen.*

'Geef het kracht om leven te geven'

De wijding van het doopwater in de Koptische Kerk

Aghios. Aghios. Aghios.

Heilig, heilig, heilig, o Heer, en heilig zijt Gij in alles.

Kom nu ook, onze Koning, God van de machten

en Koning van de hemelse legerscharen,

Gij die gezeten zijt op de engelentroon.

Openbaar Uzelf en aanschouw uw schepping, dit water.

Verleen het de genade van de Jordaan en de hemelse troost.

En terwijl uw heilige Geest erop neerdaalt,

schenk het de zegening van de Jordaan. Amen.

Geef het kracht om leven te geven. Amen.

Zuiver water. Amen.

Water om zonden te reinigen. Amen.

Water voor het doopsel van de wedergeboorte. Amen.

Water van kindschap. Amen.

*Geef dat kwade geesten niet op dit water neerdalen
of met de persoon die gedoopt wordt binnendringen,
noch onreine geesten, noch de geest van de middag,
noch de geest van de avond, noch de geesten van de nacht,
noch de geesten van de lucht, noch de geesten van verdrinking,
noch de geesten van de duivel die onder de aarde zijn,
maar vernietig hen allen door uw machtige kracht.*

*Mogen zij tot niets worden voor het teken van uw Kruis
en uw heilige Naam die wij aanroepen
en die vol glorie is en gevreesd wordt door hen die ons vijandig zijn,
opdat eenieder die hierin gedoopt wordt,
de oude natuur die bederft, zoals boze verlangens,
zal afwerpen en de nieuwe natuur zal aantrekken
die hem herstelt naar het beeld van deze Schepper,
en hem verlicht met het licht der waarheid van uw heilige Geest,
en hij eeuwig leven en zalige hoop zal verwerven,
en zal staan voor de troon van de Messias,
en de hemelse kroon en de vergeving der zonden zal ontvangen.
Moge deze olie en dit water gezegend zijn,
en vervuld zijn van glorie en zuiverheid.*

V.l.n.r. Frans Holtslag, Eef Huiskamp, Samoil Dogan,
Ben Noltus van de Raad van Kerken Hengelo. Foto: I. Ose.

Thuis in een nieuwe wereld

De Syrisch-orthodoxe kerk in de Raad van Kerken Hengelo

Wat voegt de Syrisch-orthodoxe Kerk toe aan de oecumene in Hengelo? Wat is het bijzondere karakter van een raad van kerken met een Syrisch-orthodoxe partner? Met deze vragen reisde Irina Ose, beleidsmedewerker van de Raad van Kerken in Nederland, naar Hengelo voor een ontmoeting met een kleine delegatie van de Raad van Kerken in Hengelo.

“In de jaren zeventig kwamen Syrisch-orthodoxe christenen naar Nederland, waarvan velen zich vestigden in Twente”, vertelt Eef Huiskamp, lid van de werkgroep Pluriforme Samenleving van de Raad van Kerken in Hengelo. “In die tijd was ook de Raad van Kerken in Hengelo erg actief om de start van onze Syrisch-orthodoxe burens te vergemakkelijken. Er werden veel acties ondernomen om ervoor te zorgen dat verblijfsvergunningen werden verstrekt. Bovendien zamelden de kerken in Hengelo en omstreken geld in om de bouw van een Syrisch-orthodoxe kerk mogelijk te maken.” Terugdenkend aan die tijd zijn alle aanwezigen het erover eens: de Syrisch-orthodoxe christenen in Twente kregen een warm en vriendelijk onthaal. Zij settelden zich in de regio en integreerden snel in de Nederlandse samenle-

ving, zowel burgerlijk als ook kerkelijk. Reeds in 1977 werd de eerste Syrisch-orthodoxe kerk in Hengelo in gebruik genomen, tevens de eerste Syrisch-orthodoxe kerk in Europa (afgezien van de Syrisch-orthodoxe kerk in Istanboel, die ligt in het Europese gedeelte van de stad en werd ingewijd in de 19e eeuw, red.), en korte tijd later werd deze kerk lid van de raad van kerken in Hengelo.

Samoil Dogan, pastor van de Syrisch-orthodoxe Johanneskerk denkt terug aan de verhalen van zijn gemeenteleden en herinnert zich dat de Syrisch-orthodoxe gemeenschap zich snel thuis voelde in dit land. “Men was blij dat men zo goed werd opgenomen. Ondertussen had men hetzelfde paspoort als de burens, hetzelfde geloof en men voelde zich hier thuis. Dit kwam tot uitdrukking in het lidmaatschap van de

Raad van Kerken. Men wilde volwaardig lid zijn van de Nederlandse samenleving.”

Zichtbare oecumene

De Syrisch-orthodoxe kerk in Hengelo participeert in de verschillende activiteiten van de Raad van Kerken. Als bijzonder succesvolle vormen van samenwerking worden de oecumenische vieringen ervaren, bijvoorbeeld ter gelegenheid van de Vredesweek of de Migrantenweek.

“Regelmatig hebben wij oecumenische vieringen met orthodoxe medewerking”, vertelt Frans Holtslag, die een aantal jaren voorzitter van de Raad van Kerken was. “Als verrijking ervan ik de bijzondere inbreng van de Syrisch-orthodoxe liturgie en de taal, het Aramees. Het is prachtig hoe bijvoorbeeld de lezingen in wisselzang tussen mannen en vrouwen worden gezongen. Ook als het Onze Vader in het Aramees wordt gebeden, dan is dat iets bijzonders. De kennis, dat die taal de moderne variant is van de taal die Jezus heeft gesproken, raakt mij iedere keer weer opnieuw.

*Samoïl Dogan, Syrisch-orthodox priester.
Foto: I. Ose.*

En niet alleen mij. Na de dienst wordt in gesprekken en door de bijzondere sfeer duidelijk dat een oecumenische viering met Syrisch-orthodoxe medewerking als verrijkend wordt ervaren.”

Tijdens het koffiedrinken na de dienst is er bovendien ruimte elkaar beter te leren kennen. “Als zo'n dienst in een van de gebouwen van de Syrisch-orthodoxe kerk plaatsvindt, is de grote gastvrijheid waarmee de kerk-gangers worden ontvangen steeds weer een bijzonder leuke ervaring”, vertelt Ben Noltus.

Gebedshuizenpad

Als bijzonder geslaagd hebben de leden van de Raad van Kerken hun gebedshuizenpad in maart 2003 ervaren. Op deze dag stonden negen gebedshuizen van christenen, moslims en joden open. In de gebouwen konden de bezoekers deelnemen aan rondleidingen, tentoonstellingen bezoeken, koren beluisteren en werd uitleg gegeven bij voorwerpen en rituelen. De respons van de Hengeloërs was groot, met name de moskee en de Syrisch-

orthodoxe kerk werden bijzonder goed bezocht. “We hebben het gebedshuizenpad afgesloten met een interreligieuze viering”, vertelt Eef Huiskamp die dit initiatief als lid van de Raad van Kerken in Hengelo samen met het Antidiscriminatie-bureau Overijssel en het Katholiek Centrum Welzijnsbevordering Overijssel had bedacht en uitgevoerd. “Als bijzonder heb ik ervaren dat in deze viering onder andere de imam meewerkte en namens de Syrisch-orthodoxe kerk Samoïl Dogan een bijdrage leverde. Want door onze bijzondere oecumenische situatie is de dialoog met de islam niet eenvoudig in Hengelo.”

Obstakels

Het zorgenkind in Hengelo is de dialoog met de islam. Vanwege de bijzondere geschiedenis van de Syrisch-orthodoxe kerk blijft dit een pijnpunt, zowel in het Syrisch-orthodoxe verleden, als ook in de oecumenische samenwerking binnen de Raad van Kerken in Hengelo.

“Voor de autochtone christenen in Hengelo blijft het moeilijk om de gevoelens van de Syrisch-orthodoxe christenen te begrijpen”, legt Samoïl Dogan uit. “Het geheugen van een geschiedenis van onderdrukking en achtervolging is niet zomaar uit te wissen. In honderden jaren heeft zich deze geschiedenis in de hoofden van Syrisch-orthodoxe christenen vastgezet. Zij kunnen deze geschiedenis niet vergeten alleen maar omdat zij nu in Nederland wonen.”

“Sterker nog”, zo schetst hij de teleurstelling van sommige leden van de Syrisch-orthodoxe

kerk, “toen zij naar Nederland kwamen, kwamen zij met de vooronderstelling dat Nederland een christelijk land was, een land waar je christen kon zijn, zonder dat de oude confrontaties en pijnpunten werden geraakt. Ondertussen is de samenleving veranderd en minder christelijk en meer multireligieus geworden. Dat maakt dat oude angsten en pijnlijke ervaringen weer naar boven komen.”

Interreligieuze dialoog

De dialoog tussen christendom en islam blijft een gespreksonderwerp binnen de Raad van Kerken. Dogan: “Syrisch-orthodoxe christenen blijven zich ondanks de warme en open ontvangst, gasten voelen. Zij hebben hun heimat opgegeven en zijn nu al snel bang hun nieuwe thuis te verliezen. Zeker ook om die reden staan ze erg kritisch tegenover de dialoog met de islam.”

Als positief wordt ervaren dat de Raad van Kerken het platform is waar over deze pijnpunten kan worden gesproken, waar Syrisch-orthodoxe christenen kunnen uitleggen wat hun weerstanden zijn bij de dialoog, waar autochtone christenen de gevoelens en de geschiedenis van hun oecumenische partners leren kennen, en de Syrisch-orthodoxen een forum krijgen hun blijvende wens voor samenwerking te uiten. Als positief wordt in het algemeen ervaren dat in diverse commissies de eerste tere contacten en samenwerkingsverbanden tussen Syrisch-orthodoxe christenen en moslims ontstaan. Dit werd bijvoorbeeld zichtbaar bij het gebedshuizenpad.

Taalprobleem

Een ander obstakel op de weg van de oecumene in Hengelo blijft het taalprobleem. De voertaal van de Syrisch-orthodoxe Kerk is het Aramees. Dit is de taal van de vieringen, maar ook van de vergaderingen en de tussenmenselijke contacten. Uitgezonderd de jongere generatie spreken de meeste gemeentelieden slecht of geen Nederlands. Hierdoor is deelname aan de werkgroepen van de Raad van Kerken Hengelo moeizaam en blijven de oecumenische contacten meestal beperkt tot gemeenschappelijke vieringen.

Oecumenische dromen

De leden van de Raad van Kerken Hengelo met de verschillende confessionele achtergronden koesteren samen een wens: een groot jeugdproject. "Vier jaar geleden hebben we al een keer een gemeenschappelijk weekend georganiseerd voor gezinnen met een Syrisch-orthodoxe en een autochtone achtergrond", weet Eef Huiskamp, een van de organisatoren destijds. "Bijna vijftig deelnemers leefden een weekend samen in een natuurvriendenhuis. De verschillende herinneringen aan de eigen kinder- en schooltijd vormden de basis van de gesprekken en het programma. In de dienst die wij samen op zondag bezochten, was er veel ruimte voor eigen inbreng van de deelnemers." Moeilijk was toen een vervolg voor dit weekend te initiëren. Er was te weinig menskracht en animo. Maar iets dergelijks, een gemeenschappelijk weekend voor jongeren, lijkt de aanwezige raadsleden een goed initiatief. Er

blijkt hiervoor ook volop belangstelling te zijn.

Ben Noltus, die namens de Samen-op-Wegkerken lid van de Raad van Kerken is, weet van een actieve SoW-soos die graag aan een gemeenschappelijke activiteit mee zou willen werken en Samoil Dogan vertelt van een groep van 300 à 400 Syrisch-orthodoxe jongeren die maandelijks in het klooster Glanerbrug aan een eucharistieviering speciaal voor jongeren deelnemen. Na de viering, waarin drie jonge monniken voorgaan, is er iedere maand gelegenheid aan een activiteit deel te nemen als een gemeenschappelijk ontbijt of gesprekken. "Deze jongeren zijn volop geïntegreerd in de Nederlandse samenleving. Ze zijn hier meestal geboren, spreken de taal en zijn thuis in de Syrisch-orthodoxe Kerk."

Samoil Dogan en de andere be-

stuursleden van de Raad van Kerken richten hun hoop op deze jonge generatie, die zonder taalbarrières aan de toekomstige oecumene in Hengelo zou kunnen bouwen.

Samen verder

Veel van de Syrisch-orthodoxe kinderen zitten op christelijke scholen, er is zelfs een protestantse school waar 85 % van de scholieren Syrisch-orthodox is, weet Samoil Dogan te vertellen. "Dat is nou het fijne aan het contact met onze Syrisch-orthodoxe partners", zegt Ben Noltus, "bij hen maakt het niet uit of iemand katholiek is of luthers, hervormd of remonstrants, als hij of zij maar christelijk is. Dit is een mooi voorbeeld van oecumene, toch?"

Irina Ose

Irina Ose is beleidsmedewerker van de Raad van Kerken in Nederland.

HISTORISCH-ANTROPOLOGISCHE STUDIE NAAR SURYOYE

Eind 2003 promoveerde Jan Schukkink aan de faculteit der Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit (Amsterdam) op zijn proefschrift De Suryoye: een verborgen gemeenschap; Een historisch-antropologische studie van een Enschedese vluchtelingengemeenschap afkomstig uit het Midden-Oosten. In het proefschrift beschrijft Schukkink de Syrisch-orthodoxe gemeenschap in Enschede anno 2000 en de geschiedenis van deze Syrisch-orthodoxen of Suryoye vanaf het einde van de 19e eeuw.

Hij behandelt de lotgevallen in Tur Abdin, hun woongebied in Zuid-oost-Turkije, en hoe die hen hebben aanzetten tot emigratie naar het westen. Sinds 1968 trokken Syrisch-orthodoxen vanuit Tur Abdin naar Nederland, eerst als gastarbeiders in de Twentse textielindustrie, vanaf 1975 als asielzoekers. De positie van christenen in Turkije was met name voor de Syrisch-orthodoxen zo verslechterd, dat men besloot te vluchten. In de jaren '80 voegden zich Suryoye uit Syrië bij hen. De relaties van de Suryoye onderling en hun verhouding tot de Nederlandse autochtonen en andere, meest islamitische migranten, komen ter sprake.

Het proefschrift is een uitgebreide beschrijving van een oosterse christelijke gemeenschap die relatief goed is geïntegreerd in de Nederlandse samenleving en die zich tegelijkertijd moeite getroost om - met redelijk succes - haar eigen identiteit te bewaren. De studie is een welkome bijdrage aan meer inzicht in de midden-oosterse migrantengemeenschappen in ons midden die door hun christelijke achtergrond een geheel eigen karakter dragen.

Het proefschrift kan worden besteld via janschukkink@planet.nl. Het boek kost € 20,- (exclusief verzendkosten).

Oosters christendom en de EU

Nieuwe buurlanden voor de Europese Unie

Dit jaar wordt de Europese Unie uitgebreid met nieuwe lidstaten uit Midden- en Zuid-Oost Europa. Oekraïne, Belarus, Rusland gaan daarmee tot de nieuwe oosterburen van de Unie behoren. Gesproken wordt over de kandidatuur van Turkije, Roemenië en Bulgarije. Landen waar het Oosters christendom een historische positie heeft ingenomen, komen daarmee dichterbij de Europese Unie, waar de sfeer van de westerse christelijke traditie overheersend is geweest.

Tussen de landen van West-, Midden en Oost-Europa bestaan grote verschillen in welvaart en economische structuur, ontwikkeling van democratie en rechtsstaat. Helaas staan de Oost-Europese landen op al die terreinen op achterstand. Het zijn verschillen die een lange ontstaansgeschiedenis hebben. Die achterstand wordt wel teruggevoerd op de verschillen tussen oosters en westers christendom. Zo zou in het oosters christendom een monolithische tendens bestaan die in het westers christendom afwezig is. Die

monolithische tendens heeft te maken met een zienswijze van de wereld als eenheid die bestuurd hoort te worden vanuit één gezagsbron. Kerk, staat en samenleving horen nauw met elkaar verbonden te zijn onder de hoede van Christos Pantokrator. De monolithische tendens leidde in Oost-Europa tot de dominantie van de wereldlijke heerser, de tsaar of de vorst, over de kerk.

Toevluchtsoorden

De latere communistische heersers namen die dominantie van

de staat over de kerk gretig over. Onder het communistische regime werd geloof weggedrongen uit het openbare leven, omdat het onverenigbaar zou zijn met de communistische ideologie. Tegelijk werd religie, als het de machthebbers uitkwam, wel gebruikt voor politieke doeleinden. In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw werden geestelijken uit de Orthodoxe Kerk bijvoorbeeld ingezet om invloed uit te oefenen op de christelijk geïnspireerde West-Europese vredesbeweging.

Dikwijls was er sprake van collaboratie van de kerkelijke hiërarchie met het communistische regime. Soms gebeurde dat puur omwille van overleving.

Maar zelfs in die gevallen wisten oosters-christelijke kerken met hun religieuze vieringen toevluchtsoorden te creëren van waarheid, liefde en mysterie in een politieke omgeving van leugen, haat en wetenschappelijk materialisme. Alleen al daardoor boden de kerken een perspectief op een totaal andere werkelijkheid dan die van het communisme. Het stille aanbod van dat perspectief moet hebben bijgedragen aan de ontmaskering van de leugen van de communistische dictatuur.

Autonome levensterreinen

Bij de vraag hoe de Europese Unie moet omgaan met haar nieuwe buurlanden, is het van belang rekening te houden met die andere politieke, economische en maatschappelijke ontwikkeling. Maar die mag niet zomaar aan de andere religieuze traditie toegeschreven worden. Dit jaar komt vast en zeker ook

de vraag op of de Oost-Europese landen, zoals Roemenië of de Oekraïne in aanmerking zouden kunnen komen voor lidmaatschap van de Europese Unie. Welke rol speelt daarin de aanwezigheid van de oosters christelijke traditie? En staan religieuze verschillen het lidmaatschap van de Europese Unie in de weg? Binnen de huidige lidstaten van de Europese Unie is de westerse interpretatie van de joods-christelijke traditie invloedrijk geweest. Deze heeft aan de basis gelegen van de ontwikkeling van de rechtsstaat en de democratie zoals wij die nu kennen. Eén van de kenmerken daarvan is het onderscheid tussen de verantwoordelijkheden van kerk enerzijds en staat anderzijds. Door schade en schande is het westers deel van Europa op dit punt wijzer geworden. Het besef vond ingang dat er verschillende terreinen zijn van het leven die relatief autonoom zijn ten opzichte van elkaar. Er is het terrein van de politiek, het terrein van de markt en het terrein van cultuur en geestelijke ontwikkeling.

Criteria voor toetreding

Op basis van dat inzicht moet ook de discussie over toetreding van nieuwe lidstaten gevoerd worden. Dat vraagt dan ook een politieke afweging en niet een religieuze. De criteria voor lidmaatschap van de Europese Unie zijn vastgesteld tijdens de Algemene Raad van Kopenhagen (juni 1993). Voorwaarden voor het lidmaatschap zijn onder andere het bestaan van stabiele instellingen die garant staan voor de democratie, de rechtsstaat,

respect voor de mensenrechten en voor de rechten van minderheden; het bestaan van een functionerende markteconomie, het vermogen om te gaan met de marktkrachten binnen de Europese Unie en het vermogen de verplichtingen van het lidmaatschap op zich te nemen en de doelstellingen van de Unie te omarmen.

De criteria voor lidmaatschap van de Europese Unie zijn dus van politieke en niet van religieuze aard. Op grond van de aanwezigheid van de oosters-christelijke traditie hoort geen land van lidmaatschap van de Unie te worden uitgesloten. Tegelijk is hierboven vastgesteld dat geloof belangrijk is in de politiek. Tot de na te leven mensenrechten behoren dus zeker de erkenning van vrijheid van godsdienst en geweten, ook voor westerse vormen van christendom en voor de islam in Oost-Europese landen. En al zijn er grote verschillen in ontwikkelingsfase, wat historisch gegroeid is, is daarmee niet onveranderlijk. In de Encycliciek 'Slavorum Apostoli' van 1985 stelde paus Johannes Paulus II dat de Kerk zou moeten beginnen met het goede, het ware en het schone in een bepaalde cultuur te erkennen en deze in het licht van de Openbaring zou moeten trachten te perfectioneren. Dat is een proces van dialoog en samenwerking tussen West-, Midden- en Oost-Europa.

Zo voert de christen-democratie in Europa al enige jaren een dialoog met de Orthodoxe Kerk. Europarlementariër Wim van Velzen is de drijvende kracht erachter.

Gemeenschap van waarden

Uit die dialoog blijkt duidelijk dat zowel de westerse als de oosters christelijke tradities Europa zien als gemeenschap van waarden, waarin de waardigheid van de menselijke persoon centraal staat. Beide tradities erkennen de essentiële rol van de kerken in het benadrukken van de geestelijke en morele waarden van Europa. Beide tradities kunnen die waarden onder woorden brengen en op een moderne wijze uitleggen, zodat zij relevant worden in het Europa van vandaag. Dat doen is een opdracht voor de kerk, maar inspireert ook christelijke politiek met haar bijzondere verantwoordelijkheid voor democratie en rechtsstaat.

In de aanloop naar de uitbreiding van de Europese Unie en naar de Europese verkiezingen dit jaar wordt druk gedebatteerd over de Europese grondwet en de uitbreiding van de Unie. De politiek ziet zich gesteld voor de vraag waar mogelijk de grenzen liggen van Europa. Het zou goed zijn om de aandacht niet alleen te richten op de buitengrenzen, maar ook op het hart, de kern van Europa. En daar hebben de kerken - vanuit het westers en het oosters christendom - een eigen unieke bijdrage te leveren. Een verwijzing in de Europese grondwet naar de joods-christelijke wortels van Europa is wel het minste wat de politiek daaraan kan bijdragen.

Theo Brinkel

Theo Brinkel is lid van de Tweede Kamer voor het CDA.

Licht van binnenuit Icoonmeditaties

Jarenlang schreef Lidy Schuh meditaties bij iconen voor Pokrof. De eerste iconomeditatie verscheen in 1985 in Pokrof nummer 5. De laatste meditatie publiceerde zij in Pokrof nummer 3 van 1999. Op verzoek van velen is nu een selectie van deze meditaties met de iconen gebundeld. Op 21 november 2003 werd het boek Licht van binnenuit feestelijk gepresenteerd.

Het boek bevat 61 iconen en iconomeditaties die Lidy Schuh, theologe en iconschilderes, selecteerde uit de grote hoeveelheid meditaties die zij in dertien jaar schreef voor Pokrof. Licht van binnenuit verscheen bij uitgeverij Der Christliche Osten. Naast de Nederlandse uitgave brengt de uitgeverij het boek ook voor het Duitse taalgebied op de markt.

Beelden spreken

In het voorwoord schrijft de pastorale werkster uit Tilburg dat beelden meer kunnen zeggen dan woorden: "Als je iets gezien hebt, komt het sterker binnen dan wanneer je erover gehoord of gelezen hebt." Onze cultuur verandert van een woord- naar een beeldcultuur. "De steeds belangrijker rol die de TV in ons leven speelt, werkt daar zeker aan mee. Iconen zijn dus ook

in," concludeert Schuh.

Voordat de iconschilderes informatie bij elkaar zocht, heeft ze eerst louter gekeken naar "wat de iconen zelf vertelt". Pas in tweede instantie heeft ze gegevens verzameld in de Schrift en in liturgische teksten om dieper door te dringen in de betekenis van het afgebeelde en de theologische erachter.

Uiteraard kijkt geen enkele beschouwer naar iconen als een onbeschreven blad. Ook Lidy Schuh niet. Haar ervaringen als iconschilderes, theologe en pastorale werker zijn de achtergrond waarmee zij kijkt. "Iconen moet je leren zien," vertelt ze, "Kijkend naar iconen ben ik zelf daarin gegroeid." Vooral het schilderen van iconen leerde haar veel, maar ook het schrijven van de meditaties, vertelt ze in het voorwoord.

Boek om te bidden

Licht van binnenuit biedt iets bijzonders; het beschrijft niet zozeer technisch wat er op de iconen te zien is, maar wat een iconen kan zeggen. Er is bewust voor gekozen om weinig tot geen informatie op te nemen over iconen als zodanig, de geschiedenis of de techniek. Naast de meditatie en de afbeelding van de iconen wordt slechts de titel vermeld van de iconen en de naam van de schilder, indien bekend. De bijbelteksten waarvan Schuh gebruikmaakte bij haar meditaties staan niet op de pagina's met de meditaties, maar bij de inhoudsopgave.

Een extra tekst die wel is opgenomen in het boek is het Gebed van de Iconschilder. Daarmee onderstreept het de bedoeling van de auteur: het boek wil vooral een boek zijn om mee te bidden. De auteur schrijft: "De overwegingen die ik schreef, zijn geen gebeden. Want bidden is iets heel persoonlijks," maar spreekt daarbij de hoop uit dat de iconomeditaties de lezer op weg helpen, binnenvoeren in de iconen en tot gebed brengen. "Kijk er in ieder geval niet naar als een iconententoonstelling. Het boek is om af en toe een keer te pakken. Om te drinken van het licht van binnenuit."

Daphne van Roosendaal

Lidy Schuh, Licht van binnenuit. Gebonden, 136 pagina's met 61 iconen en iconomeditaties, afgedrukt in kleur. U kunt het boek bestellen in de boekwinkel (ISBN 3-927894-39-7 Nederlandse editie bij de Duitse uitgever), of door overmaking van € 22,80 (€ 19,80 plus € 3,00 verzendkosten) op postbank 4437287 t.n.v. Stichting Sint Johannes van Damascus, Berkel-Enschot, o.v.v. het aantal gewenste edities.

Eerste complete Nederlandse uitvoering liturgie van Archangelskij 60-jarig jubileum Tilburgs Byzantijns Koor

Met een feestelijke liturgieviering luidt het Tilburgs Byzantijns Koor (TBK) op zondag 15 februari (TBK) de festiviteiten in rondom het 60-jarig jubileum. Het koor zingt de liturgie van Alexander Archangelskij (1846-1924), gepubliceerd in 1885.

Van de complete liturgie zijn nog niet eerder opnamen verschenen. Het TBK heeft de Nederlandse primeur met de complete uitvoering ervan.

De feestliturgie op 15 februari vindt plaats in de St. Dionysius-kerk in centrum Tilburg (Heikese kerk) naast het gemeentehuis. De aanvang van de dienst is om 11:00 uur, waarbij de Norbertijner abt pater Piet Al zal voorgaan als hoofdcelebrant. Diakens bij de dienst zijn Frits Aarts en Evert Levinson. Van de concelebranten bij de viering was bij het verschijnen van deze Pokrof alleen bekend dat pastor Ton Sip mee voor zal gaan.

De liturgische gezangen in de dienst waarmee het TBK de viering van het 60-jarig jubileum opent, zijn gecomponeerd door de Rus Alexander Archangelskij (1846-1924). Deze componist is na de Russische revolutie naar Praag getrokken en daar ook overleden. De componist staat bekend om de gevoelsuitdrukkingen in mineurklanken, waarbij de ongrijpbare Slavische ziel in haar vreugde, passie en melancholie wordt gevoeld. Hij maakt veel gebruik van oorspronkelijke volksmelodieën. Binnen de Byzantijnse kerktraditie was Archangelskij degene die als eerste vrouwenstemmen opnam in zijn koor. Zijn partituren zijn veelal ook gecomponeerd voor gemengde bezetting. Het TBK koos voor deze Archangelskij-liturgie als feestliturgie, omdat hij recht doet aan de gemengde bezetting van het koor. Daarnaast is gezocht naar een toonzetting die tevens de monastieke zang benadert.

De dirigent van het koor, Piet Happel, heeft aan de hand van de oorspronkelijke partituren het liturgieboek voor de koorleden samengesteld. In dit koorboek worden ook de Nederlandse vertaling van de teksten en de fonetische tekstnotatie opgenomen. Het is een werk dat veel inspanning en tijd vraagt. Het ligt in de lijn van werken van Piet Happels voorganger, Frederico van Dongen, die vroeger ook alle partijen handmatig en fonetisch uitschreef. Het koor, dat veertig leden heeft, is druk aan het repeteren geweest om zich de partijen eigen te maken.

Als volgende jubileumactiviteit wordt op 15 mei een korendag georganiseerd in Tilburg. Op 18 december vindt een kerstconcert plaats. Meer over het jubileum en het koor is terug te vinden op de koorwebsite:

www.tilburgsbyzantijnskoor.nl

*John de Bruijn
Geert Eijshouts*

Het TBK, in 1944 opgericht door de Paters Kapucijnen, is in Nederland het oudste Byzantijns Koor. De Kapucijnen waren in de jaren '30 actief in Polen vanwege een opdracht opnieuw de Poolse Kapucijnen-tak op te richten. Kort na het uitbreken van de oorlog keerden de meeste paters terug, waarna meteen werd begonnen met voorbereidingen voor latere terugkeer. Vanuit het Vaticaan volgde daarna de opdracht om in Tilburg alvast een priesteropleiding conform de Byzantijnse ritus op te richten. De politieke ontwikkelingen na de oorlog maakten terugkeer naar Oost-Europa echter onmogelijk. Tilburg had op dat moment veel vluchtelingen uit Oost-Europa die niet naar huis konden terugkeren. Via de nieuw opgeleide priesters konden deze mensen diensten worden aangeboden. Aangezien de Byzantijnse ritus in principe geen 'stille' vieringen kent, was een koor noodzakelijk. Daarom werd het Tilburgs Byzantijns Koor opgericht. In het begin werden zo'n zes kerkdiensten per jaar verzorgd; gaandeweg werden het er meer en trokken ze ook bezoekers met andere geloofsovertuigingen.

Van het koor zijn inmiddels vier cd's verschenen. Het heeft ook diverse malen in het buitenland gezongen. De thuisbasis is de kapel in het MSC-klooster aan de Bredaseweg in Tilburg, waar gemiddeld eenmaal per maand een dienst is.

Verwelkoming van de paus bij zijn bezoek aan Armenië in 2001. De pauselijke Raad voor de Eenheid van de christenen speelt een belangrijke rol bij de voorbereiding van de oecumenische reizen van de paus. Foto: L. van Leijssen.

Een kijkje in de keuken van eenheid en oecumene

Mgr. Bonny over de Pauselijke raad voor de eenheid

‘Petrus en Andreas omhelzen elkaar in broederlijke liefde’, een boeiende en inmiddels bekende icoon, aan paus Paulus VI geschonken door Patriarch Athenagoras I van Constantinopel. Deze icoon prijkt in de vergaderruimte van de Pauselijke Raad voor de Eenheid, waar Mgr. Johan Bonny ons te woord staat. Een verhaal zonder wierook, direct, begrijpelijke beeldspraak met een vleugje humor, maar vooral open.

“Ook de Katholieke Kerk heeft begrepen dat de theologische dialoog alleen in een klimaat van broederlijke liefde kans van slagen heeft”. Hiermee zet Mgr. Bonny de toon van zijn betoog, die ook doorklinkt in het dagelijkse werk op de Raad voor de Eenheid. De leden van het Tilburgs Byzantijns Koor (TBK) en hun partners zijn op hun pelgrimage in Rome te gast bij de Pauselijke raad ter Bevordering van de Eenheid onder de Christenen. Daar waar eenheid wordt gesmeed tussen christenen van Oost en West, waar oecumene gestalte krijgt, met liefde als drijfveer, voelde het TBK zich thuis. Mgr. Johan Bonny (48), priester van het bisdom Brugge, is theoloog en stafid van de Pauselijk Raad voor de Eenheid. Hij is verantwoordelijk voor de betrekkingen

met de Oud-oosterse Kerken (Koptische Kerk, Syrische Kerk, Armeense Kerk, Malankaarse Kerk, Assyrische Kerk). Tevens is hij rector van het Belgisch Pauselijk College te Rome.

Oecumene als basis

Werken aan de eenheid onder de christenen is nog steeds niet zo vanzelfsprekend als zou moeten of kunnen. Ook voor de Katholieke Kerk is de oecumene een weg van bekering, van hervorming en vernieuwing. En dat gaat niet op één dag. Rome zelf is in de oecumene een kans en een vraag. Een vraag omdat christenen van andere Kerken en kerkelijke gemeenschappen* zich niet zomaar in het ambt van de paus herkennen. Een kans omdat 1000 jaar geschiedenis van christelijk Rome tot het patrimonium van de onverdeelde Kerk beho-

ren. Orthodoxe, protestantse en anglicaanse christenen vinden in Rome zoveel dat getuigt van een gemeenschappelijk verleden.

De gangmaker van de katholieke deelname aan de oecumenische beweging was ongetwijfeld Paus Johannes XXIII. Als Pauselijke Delegaat in Bulgarije en Turkije had hij veel positieve ontmoetingen gehad met orthodoxe christenen. Aan het Tweede Vaticaans Concilie wilde hij daarom van meet af aan een oecumenische opdracht geven. Om de oecumenische activiteit van het Concilie te organiseren, stichtte hij op 5 juni 1960 het Secretariaat voor de Eenheid onder de Christenen. De Duitse jezuïet en later kardinaal Augustin Bea werd de eerste voorzitter. Kardinaal Bea had als exegeet reeds een lange academische carrière in Rome achter de rug; hij was bovendien medewerker van de Congregatie voor de Geloofsleer geweest en biechtvader van Paus Pius XII. Zijn leiderschap wekte vertrouwen zowel in katholieke als in niet-katholieke kringen. De man die het meeste werk op zijn

schouder nam, evenwel, was de Nederlandse priester en later kardinaal Jan Willebrands. Alle niet-katholieke Kerken en kerkelijke gemeenschappen van Oost en West werden uitgenodigd waarnemers naar het Tweede Vaticaans Concilie te sturen. De deelname van deze waarnemers was echter veel meer dan 'kijken en luisteren'. Zij hadden toegang tot alle vergaderingen en werkdocumenten. Ze konden bedenkingen of suggesties formuleren en die via het Secretariaat voor de Eenheid aan de bevoegde commissies of personen overmaken. Via het Secretariaat van Kardinaal Bea en Mgr. Willebrands hadden deze orthodoxe en protestantse vertegenwoordigers een daadwerkelijke inbreng bij de redactie van meerdere Constituties en Decreten.

Na Vaticanum II

Na het Tweede Vaticaans Concilie werd het Secretariaat voor de Eenheid (later de Pauselijke Raad voor de Eenheid) een permanente afdeling van de Romeinse Curie. Paus Paulus VI maakte van dit Secretariaat het hoogste orgaan voor de uitvoering en begeleiding van de katholieke deelname aan de oecumenische beweging. Ter ondersteuning van de vele oecumenische dialogen en contacten werden in de Raad voor de Eenheid twee afdelingen uitgebouwd: een oosterse afdeling voor de betrekkingen met de orthodoxe Kerken en een westerse afdeling voor de betrekkingen met alle Kerken en kerkelijke gemeenschappen uit de Reformatie. De postconcliaire uitbouw van de Raad voor de Eenheid was hoofdzakelijk het

werk van Kardinaal Willebrands. Hij breidde de groep stafleden en medewerkers uit. Hij drukte ook zijn stempel op de sfeer en de werkwijze binnen de Raad. Efficiëntie en hartelijkheid gingen er samen. Toen Kardinaal Willebrands de kans kreeg om de Raad voor de Eenheid te verhuizen naar een meer prestigieus palazzo in Trastevere, verkoos hij in de eenvoudige burelen aan de Via del'Erba te blijven. Eenvoud doet de oecumene goed, zal hij gedacht hebben. Met de barokke kant van Rome hebben orthodoxe of protestantse christenen het inderdaad niet erg makkelijk.

Raad voor de Eenheid

De Pauselijke Raad kreeg van meet af aan een waaier van taken toebedeeld. Om te beginnen alles wat met de oecumenische activiteit van de Paus te maken heeft. Teksten of toespraken met een oecumenische dimensie, bezoeken van niet-katholieke kerkleiders aan Rome, oecumenische vieringen of ontmoetingen in het Vaticaan: die worden in regel door de Raad voor de Eenheid mee voorbereid en uitgevoerd. Dit geldt ook voor het oecumenische programma tijdens de reizen van de paus: de Raad voor de Eenheid werkt mee aan de voorbereiding van deze buitenlandse oecumenische vieringen of ontmoetingen. Bij de recente reizen naar Egypte, Syrië, Armenië, Georgië, Bulgarije, Roemenie of Oekraïne was dit oecumenische luik bijna de hoofdbrok! Verder houdt de Raad voor de Eenheid de paus op de hoogte van de belangrijkste gebeurtenissen of ontwikkelingen op oecumenisch gebied. Met grote aandacht volgt

Mgr. Johan Borny. Foto: F. van den Brand.

Paus Johannes Paulus II het wel en wee van andere Kerken en kerkelijke gemeenschappen. Wanneer nodig of gewenst, kunnen zij ook op zijn steun of tussenkomst rekenen. De Raad voor de Eenheid staat ook ter beschikking van andere departementen in het Vaticaan, meer bepaald voor dossiers met een interkerkelijke of oecumenische dimensie. Waar een nieuwe Katholieke Universiteit stichten, waar en wanneer nieuwe bisdommen oprichten, hoe de katholieke geloofsleer formuleren? Dit zijn beslissingen met concrete gevolgen op interkerkelijk vlak. Alle departementen van de Romeinse curie hebben wel eens met oecumenisch gevoelige onderwerpen te maken. Tijdig overleg en goede informatie kunnen daarbij interkerkelijke misverstanden of wrijvingen helpen voorkomen. Naast de oecumene op hoog niveau houdt de Raad voor de Eenheid ook voeling met het oecumenische leven aan de basis. Om de vijf jaar komen alle bisschoppen naar Rome voor de zogenaamde 'Visita ad Limina'. Dan bezoeken ze de meest departementen van de Romeinse Curie, waaronder ook de Raad voor de Eenheid. Oecumene in Nederland is niet

Vergadering tijdens Vaticanum II. Paus Johannes XXIII stichtte het Secretariaat voor de Eenheid op 5 juni 1960 om de oecumenische activiteit van Vaticanum II (1962-1965) te organiseren.

oecumene in Spanje of oecumene in India. Elk land, elke regio heeft eigen oecumenische zorgen en vreugde. Daarover kunnen de plaatselijke bisschoppen uitstekende informatie bezorgen.

Weerstand overwinnen

Een belangrijk onderdeel van het werk op de Raad voor de Eenheid zijn de vele bilaterale dialogen, die na Vaticanum II werden opgezet tussen de Katholieke Kerk en de meeste Kerken of kerkelijke gemeenschappen uit Oost en West (zoals de Katholiek-Orthodoxe dialoog, de Katholiek-Anglicaanse dialoog of de Katholiek-Lutheraanse dialoog). De opstart van deze dialogen was geen sinecure. Na 1000 of 400 of 200 jaar vervreemding en tegenspraak, moest de samspraak nieuwe vorm krijgen. Beide partners moesten daarvoor (en moeten daarvoor nog steeds) oude vooroordelen en weerstanden overwinnen. Deze dialogen hebben ondertussen reeds grote stappen gezet langs de weg van de wederzijdse kennis en waardering. Zij hebben het oecumenische landschap een nieuw uitzicht

gegeven. Een dialoog die goed werk leverde, maar die het vandaag moeilijk heeft, is de dialoog tussen de Katholieke Kerk en de Orthodoxe Kerk. Na bijna 1000 jaar schisma en een paar mislukte herenigingpogingen was het niet eenvoudig om deze dialoog op gang te brengen. Toch kreeg deze dialoog vorm en gingen tijdens de jaren 1980 meerdere geslaagde ontmoetingen door. Na de val van het communisme in 1989 keerde echter het getij. Met het herstel van de godsdienstvrijheid in de landen van het voormalige sovjetblok, kwamen ook de Griekskatholieke Kerken uit de catacomben te voorschijn. Zij hadden een droeve lijdensweg achter de rug en wilden hun gekwetste en verspreide kudde terug samenbrengen. Het herstel van hun kerkelijke structuren werd door de Orthodoxe Kerk echter als een wonde, als een aderlating ervaren. Hoewel allen, orthodoxen en grieks-katholieken, samen de proef van het martelaarschap doorstonden, konden zij hun broederlijke banden niet herstellen. Westerse groepen van diverse strekking ontwikkelen daarenboven in gewezen communistische landen een soort 'ongeremde evangelisatie', die weinig of geen rekening houdt met de eeuwenoude plaatselijke kerkelijke structuren. Daardoor wordt het wantrouwen van vele orthodoxe gelovigen en kerkleiders tegenover alles wat vanuit het westen komen, alleen maar groter. Dat is spijtig en verhindert nog steeds de hervatting van de officiële oecumenische dialoog.

Vlot

Dialogen kennen overigens een eigen dynamiek. Met Kerken die

nauw aan de Katholieke Kerk verwant zijn, kan de dialoog soms heel moeizaam verlopen. Zoals nu het geval is met de Katholiek-Orthodoxe dialoog. Niet-theologische factoren spelen daarbij een grote rol, zoals politieke of nationalistische belangen. Met Kerken of kerkelijke gemeenschappen die ecclesiologisch erg van de Katholieke Kerk verschillen, kan de dialoog dan soms heel vlot en vriendelijk verlopen. Vandaag vragen bepaalde christelijke gemeenschappen van protestantse signatuur om een dialoog met de Katholieke Kerk, omdat zij zich herkennen in het spirituele erfgoed alsook in het ethische onderricht van de Katholieke Kerk. Als bijbelvaste gemeenschappen voelen zij zich soms meer verwant met Paus Johannes Paulus II dan met groepen uit eigen kring. De graad van verwantschap en de graad van dialoog zijn niet steeds evenredig! Zelfs niet in de beste familie.

Theologie en sturing

In functie van deze dialogen, moet de Raad voor de Eenheid een beroep doen op bekwame theologen en zelf ook theologisch actief blijven. De belangrijkste oecumenische vragen zijn nu eenmaal theologische vragen. Wat behoort wezenlijk tot de structuur van de Kerk en wat niet? Wat veronderstelt eucharistische gemeenschap? Welke en hoeveel sacramenten viert de Kerk? Waarin bestaat de apostolische successie? Wat is het wezen en waarin bestaat de zending van de bisschop van Rome, als opvolger van Petrus? Waarin bestaat de eenheid van de Kerk? Welke eenheid bedoelde Jezus

toen hij bad “opdat allen één zijn”? Over deze en andere theologische vragen gaat de oecumenische dialoog. De oecumenische beweging is daarom grote dankbaarheid verschuldigd aan theologen als Yves Congar, Jean Marie Tillard: zij hebben de oecumenische weg geopend. Theologen van dit gehalte zijn vandaag niet erg talrijk.

De Pauselijke Raad voor de Eenheid heeft ook een sturende functie: de katholieke deelname aan de oecumenische beweging in de tred en in het pad houden, uitgetekend door onder andere het Tweede Vaticaans Concilie, de Encycliek *Ut Unum Sint* en de Codex van Kerkelijk Recht. In 1993 publiceerde de Pauselijke Raad het Directorium voor de toepassing van de principes en de normen inzake oecumene. Dit Directorium voorziet in de oprichting van oecumenische werk- en stuurgroepen, op alle niveaus van het kerkelijk leven. Het nodigt uit tot oecumenisch gesprek en dialoog, overal waar mogelijk. Het pleit voor oecumenische vorming van allen die een pastorale verantwoordelijkheid dragen. Het voorziet ook in regelgeving voor pastorale situaties met een oecumenisch karakter, zoals de viering van gemengde huwelijken of het ontvangen van sacramenten buiten de eigen Kerk in geval van nood. Deze pastorale vragen verschillen uiteraard van land tot land; onder de gelovigen en de priesters leven over deze vragen zeer uiteenlopende meningen; de regelgeving van het Directorium is als een ‘gulden middenweg’, getrouw aan Vaticanum II en het leerzeg van de Kerk.

Relatie met de Wereldraad

Waarom is de Katholieke Kerk geen lid van de Wereldraad van Kerken? Over deze vraag is reeds veel geschreven en gediscussieerd. Reeds in 1968 vond Paulus VI dat dit lidmaatschap in theorie wel kon. Maar toen, net als vandaag, is niet duidelijk hoe dit moet geschieden. Rome en Genève functioneren vandaag als de twee brandpunten van één oecumenische ellips. Beide hebben hun eigen methodes en prioriteiten. Rome investeerde veel energie in bilaterale dialogen, Genève vooral in multilaterale dialogen. Beide, Rome en Genève, hebben een internationaal oecumenisch netwerk uitgebouwd. Beide staan bovendien voor de delicate opdracht om interne evenwichten en verhoudingen te bewaren. De balans tussen de oosterse en de westerse kerken binnen de Wereldraad van Kerken, de balans tussen diverse continenten en strekkingen binnen de Katholieke Kerk: op dit soort broze evenwichten is de oecumenische beweging vandaag gebouwd. Een soort integratie van de Pauselijke Raad voor de Eenheid en de Wereldraad van Kerken riskeert al deze evenwichten overhoop te halen, meer wantrouwen dan vertrouwen te scheppen, en de oecumenische beweging dus te verlammen. Vandaag, in de huidige context, lijkt het dus beter dat Rome en Genève hun eigenheid bewaren, maar de samenwerking verhogen. De Katholieke Kerk is reeds volwaardig lid van twee commissies in de Wereldraad van Kerken, de commissie voor Geloof en Kerkorde en de commissie voor Missie en Zending.

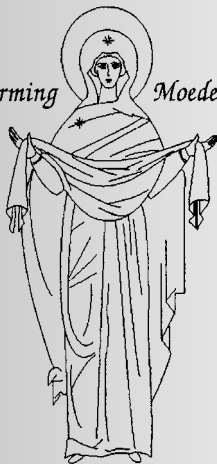
Kardinaal Walter Kasper, president van de Pauselijke Raad voor de Eenheid, bedankt de voorzitter van het TBK, John de Bruijn, voor het concert. Foto: F. van den Brand.

Tweemaal per jaar komt bovendien een Gemengde Werkgroep samen, om de activiteiten van de Raad voor de Eenheid en de Wereldraad van Kerken beter op elkaar af te stemmen. Goede samenwerking lijkt nu indaar daad beter dan een onhaalbaar lidmaatschap.

Na de lezing bracht het TBK enkele Slavisch-Byzantijnse gezangen ten gehore in aanwezigheid van de huidige president van de Pauselijke Raad, de Duitse kardinaal Walter Kasper. In de wandelgangen wordt zijn naam gefluisterd als een van de mogelijke opvolgers van de paus. Een vrolijke man, die door zijn aanstekelijke lach gezelligheid en leven in de oecumenische brouwerij brengt. En misschien, ik weet het niet, God weet het, later in het Pauselijk Paleis!

*Samenvatting:
Frans van den Brand*

** De bewoordingen ‘Kerken en kerkelijke gemeenschappen’ vormen de officiële rooms-katholieke terminologie, zoals door Bonny gebezigd (red.).*

Katholieke Oosterse Liturgievieringen Februari-maart 2004

Amsterdam (BG)

Occohofje, Nieuwe Keizersgracht 94

Delft

Oude Delft 18

's-Gravenhage

Raamweg 42, 2596 HN

Eindhoven

Eikenburg, Aalsterweg 289

Haarlem

Janstraat 41

's-Hertogenbosch

Catharinakerk, Kruisbroederhof 4,
tel.: 073-6148508

Maastricht

Kapel Huize St. Gerlach, Pater
Kustersweg 24, Cadier en Keer

Nijmegen (BG)

Dobbelmanweg 1a, tel. 024-3233503

Nijmegen (NBK)

Jozefkerk, Stijn Buijsstraat

Rotterdam

Christus Koningkerk, Statenplein 1,
Rotterdam - Hillegersberg

Tilburg

Klooster MSC, Bredaseweg 204,
tel. 013-4672994

Utrecht (BG)

Kapel Gezondheidscentrum Lombok,
Ingang Jan Pieterszoon Coenstraat 30

*Roemeens-orthodoxe parochiekerk in
Boekarest-Centrum, Roemenië.*

*Doopplechtigheid van een volwassene (eerste
vrouw rechts) en een kind (op arm tweede
vrouw rechts). (Foto: Leo van Leijzen)*

Amsterdam: (Byzantijnse Gemeenschap)
Zondag 8 februari, 10 u: Goddelijke Liturgie.

Delft: (BG)
Zondag 8 februari, 10 u: Goddelijke Liturgie;
Zondag 14 maart, 10 u: Goddelijke Liturgie.

Eindhoven: (BG)
Zondag 1 februari, 11 u: Goddelijke Liturgie;
Zondag 7 maart, 11 u: Goddelijke Liturgie.

's-Gravenhage: (BG)
Zaterdag 21 februari, 19 u: Vesper;
Zondag 22 februari, 10 u: Goddelijke Liturgie;
Donderdag 25 maart, 10 u: Goddelijke Liturgie;
Zaterdag 27 maart, 19 u: Vesper;
Zondag 28 maart, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Iedere woensdag (behalve 24 maart), 10 u: Goddelijke
Liturgie of Urendienst en Typika.
*Zie voor Byzantijnse Gemeenschappen ook hun
Internetsite: www.pokrof.nl*

Haarlem: (BG)
Zaterdag 13 maart, 19.30: Vesper en Goddelijke
Liturgie.

's-Hertogenbosch: (Johannes van
Damascusgemeenschap)
*Iedere zondag 10.15 uur Goddelijke Liturgie; soms bij
afwezigheid van een priester Metten i.p.v. Goddelijke
Liturgie.*

De diensten in de Voorvasten en Veertigdagentijd:
Zondag 1 februari, Zondag van de Tollenaar en de
Farizeeër - Begin van de Voorvasten - Triodion, 10.15
uur: Goddelijke Liturgie;
Zondag 8 februari, Zondag van de Verloren Zoon, 10.15
uur: Mettendienst;
Zondag 15 februari, Zondag van het Afscheid van Vlees.
Op deze zondag viert het Tilburgs Byzantijns Koor zijn
60-jarig bestaan met een plechtige Liturgieviering in de
Heikese Kerk in Tilburg, om 11.00 uur. De Johannes
van Damascusgemeenschap wil zich graag hierbij aan-
sluiten, en daarom is er geen liturgie in de Sint
Cathrien in 's-Hertogenbosch;
Zondag 22 februari, Zondag van het Afscheid van
Zuivel - Vergevingszondag, 10.15 u: Goddelijke Liturgie
met aansluitend Vergevingsdienst;
Zondag 29 februari: Eerste Zondag van de
Veertigdagentijd - Overwinning van de Orthodoxie door
de Verering van de Iconen, 10.15 u: Goddelijke Liturgie
van Basilius de Grote met iconwijding (voorafgaand
aan de Goddelijke Liturgie) en processie met iconen;
Woensdagen 3, 10, 17, 24 en 31 maart, 19.00 u:
Goddelijke Liturgie van de Voorafgegewijde Gaven;
Zondag 7 maart, Tweede Zondag van de
Veertigdagentijd, 10.15 u: Mettendienst;
Zondag 14 maart, Derde Zondag van de Veertigdagen-
tijd - Verering van het Heilig en Levenschenkend Kruis,
10.15 u: Goddelijke Liturgie van Basilius de Grote met
Kruisverering;
Zondag 21 maart: Vierde Zondag van de Veertigdagentijd
- Gedachtenis van Johannes Climacus, monnik, 10.15 u:
Goddelijke Liturgie van Basilius de Grote;
Zondag 28 maart: Vijfde Zondag van de Veertigdagentijd
- Gedachtenis van Maria van Egypte, boetelinge, 10.15
u: Goddelijke Liturgie van Basilius de Grote.
*Voor informatie over de diensten: mevr. Myrjam
Corsten, tel.: 073-6148508.*

Maastricht (Cadier en Keer): (BG)
Zondag 15 februari, 11.30 u: Goddelijke Liturgie;
Zondag 21 maart, 11.30 u: Goddelijke Liturgie.

Nijmegen: (BG)
Zaterdag 21 februari, 19 u: Goddelijke Liturgie;
Zaterdag 27 maart, 19 u: Goddelijke Liturgie.

Nijmegen: (Nijmeegs Byzantijns Koor)
Elke tweede zaterdag van de maand, 19 u: Goddelijke
Liturgie.
Zaterdag 20 maart, 16.30 u: oecumenische vespervie-
ring met Byzantijnse gezangen en samenzang, in
Boskapel, Augustijnencentrum, Graafseweg 276.

Rotterdam: (BG)
Zondag 1 februari, 11.15 u: Goddelijke Liturgie;
Zondag 7 maart, 11 u: Goddelijke Liturgie.

Tilburg: (TBK)
Zondag 15 februari, 11 u: Goddelijke Liturgie, feestelij-
ke viering ter gelegenheid van 60-jarig bestaan van het
Tilburgs Byzantijns Koorkoor, in St. Dionysius-kerk
(Heikese kerk), Stadhuisstraat 6 (naast gemeentehuis
in centrum);
Zondag 14 maart, 10.15 u: Goddelijke Liturgie in MSC-
kapel.

Utrecht: (BG)
Zondag 15 februari, 10.30 u: Goddelijke Liturgie;
Zondag 21 maart, 10.30 u: Goddelijke Liturgie.

Nieuwegein: (UBK)
28 maart, 10 u: Goddelijke Liturgie in Barbarakerk
Vreeswijk, Koninginnenlaan 1.

Colofon

*Pokrof verschijnt vijfmaal per jaar en is een
uitgave van de Katholieke Vereniging voor
Oecumene Athanasius en Willibrord.*

Redactie:

*Claudia Bisschops, Frans van den Brand,
Dolf Bruinsma, Pieter Kohnen, Leo van Leijzen
(redactiesecretaris), Daphne van Roosendaal
(bureauredacteur), Ton Sip.*

Administratie en redactiesecretariaat:

*Katholieke Vereniging voor Oecumene, Walpoort
10, 5211 DK 's-Hertogenbosch, tel. 073-6136471,
e-mail: secretariaat@oecumene.nl,
internet: <http://www.oecumene.nl>.*

*De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud
van hun bijdragen en geven niet de mening van de
redactie weer. De redactie is verantwoordelijk voor
titels en tussenkopjes alsook voor foto's en hun
onderschriften. Voor mogelijke onjuistheden in
aankondigingen van liturgievieringen en evene-
menten kan de redactie niet aansprakelijk worden
gesteld. De redactie behoudt zich het recht voor
ingezonden reacties in te korten of niet te plaatsen.*

*Opzeggingen dienen vóór 1 december in
's-Hertogenbosch te geschieden, anders wordt
men verondersteld abonnee te blijven.*

*De abonnementprijs is € 14,-, giro 5679145
t.n.v. Tijdschrift Pokrof, 's-Hertogenbosch.
Voor België: 001-3309231-55,
Pokrof t.n.v. Jef Dewisscher, Ieperstraat 24,
02300 Turnhout, tel. 014-413927.*

Lay-out en druk: Van Stiphout, Helmond.

POKROF

Is een uitgave van:
katholieke vereniging voor
ecumenische
dialoog

